

بانكدارى اسلامى

دكتر محمدنقى نظرپور
دكتر سيد عباس موسويان
دكتر ايوب خزائى

تهران

۱۳۹۶

فهرست مطالب

صفحه	عنوان	
نه	پیشگفتار	
۱	فصل اول: مروری بر تاریخ تحولات، جایگاه و معاملات بانکداری متعارف	
۱	۱-۱ تاریخ پیدایش بانکداری	
۵	۲-۱ تعریف بانک	
۷	۳-۱ نقش بانکداری در اقتصاد	
۱۳	۴-۱ ماهیت معاملات بانکداری متعارف	
۱۵	۵-۱ خلاصه فصل	
۱۶	۶-۱ پرسش‌های فصل	
۱۷	فصل دوم: پول، ربا و بهره	
۱۷	۱-۲ پول در اقتصاد متعارف	
۱۹	۲-۲ پول در اقتصاد اسلامی	
۲۲	۳-۲ وظایف پول در اقتصاد اسلامی	
۲۷	۴-۲ ماهیت ربا	
۳۱	۵-۲ ماهیت بهره بانکی	
۳۴	۶-۲ نظریه‌های ربا و بهره بانکی	
۶۹	۷-۲ بازدهی‌های مجاز در سرمایه‌گذاری از منظر شریعت اسلام	
۷۶	۸-۲ خلاصه فصل	
۷۷	۹-۲ پرسش‌های فصل	
۷۹	فصل سوم: مروری بر تاریخ پیدایش، تحولات و ساختار بانکداری اسلامی	
۷۹	۱-۳ ایده اولیه بانکداری اسلامی	
۸۳	۲-۳ سیر تحولات بانکداری اسلامی	
۸۷	۳-۳ جایگاه کنونی و رشد سریع بانکداری اسلامی	

صفحه	عنوان
۹۶	۴-۳ نظریه‌های بانکداری اسلامی
۱۰۶	۵-۳ مالکیت بانک‌ها در اقتصاد اسلامی
۱۰۹	۶-۳ ساختار بانکداری اسلامی
۱۱۸	۷-۳ خلاصه فصل
۱۲۰	۸-۳ پرسش‌های فصل
فصل چهارم: اصول و مبانی بانکداری اسلامی	
۱۲۱	۱-۴ انطباق با اهداف نظام اقتصادی اسلام
۱۲۶	۲-۴ انطباق با اصول و قواعد عمومی معاملات اسلامی
۱۳۴	۳-۴ انطباق با اصول و قواعد اختصاصی معاملات اسلامی
۱۵۹	۴-۴ خلاصه فصل
۱۶۰	۵-۴ پرسش‌های فصل
فصل پنجم: تفاوت‌های اساسی بانکداری اسلامی با بانکداری متعارف	
۱۶۲	۱-۵ مشارکت فعال بانک‌های اسلامی در بازارهای پول و سرمایه
۱۶۳	۲-۵ مشارکت فعال بانک‌های اسلامی در بخش واقعی اقتصاد
۱۷۳	۳-۵ مسئولیت بانک اسلامی در قبال مصرف منابع
۱۷۶	۴-۵ اشتقاق نرخ‌های سود بانک اسلامی از اقتصاد واقعی
۱۷۹	۵-۵ خلاصه فصل
۱۸۰	۶-۵ پرسش‌های فصل
فصل ششم: بانکداری بدون ربای ایران	
۱۸۱	۱-۶ تصویب قانون بانکداری بدون ربای ایران
۱۸۲	۲-۶ ارکان و عناصر اصلی نظام بانکی ایران
۲۲۲	۳-۶ خلاصه فصل
۲۲۴	۴-۶ پرسش‌های فصل
فصل هفتم: شیوه‌های جدید اعطای تسهیلات	
۲۲۵	۱-۷ اعتبار در حساب جاری در بانکداری اسلامی
۲۳۷	۲-۷ کارت‌های اعتباری در بانکداری اسلامی
۲۵۵	۳-۷ خلاصه فصل
۲۵۷	۴-۷ پرسش‌های فصل

صفحه	عنوان
۲۵۹	فصل هشتم: جریمه و خسارت تأخیر تأدیه
۲۵۹	۱-۸ علل و عوامل مطالبات معوق
۲۶۲	۲-۸ راهکارهای بانک‌های اسلامی برای حل مشکل مطالبات معوق
۲۷۵	۳-۸ راهکارهای نظام بانکی ایران برای حل مشکل مطالبات معوق
۲۷۸	۴-۸ بررسی فقهی گرفتن جریمه و خسارت تأخیر تأدیه
۲۸۲	۵-۸ خلاصه فصل
۲۸۴	۶-۸ پرسش‌های فصل
۲۹۰	فصل نهم: جایگاه نظارت و شورای فقهی در بانکداری اسلامی
۲۹۱	۱-۹ نظارت در بانکداری اسلامی
۲۹۴	۲-۹ مبانی تشکیل شورای فقهی نظام بانکی
۲۹۹	۳-۹ نقش شورای فقهی در کاهش ریسک شریعت در بانکداری اسلامی
۳۰۰	۴-۹ نقش شورای فقهی در افزایش کارایی ابزارهای مالی اسلامی
۳۰۳	۵-۹ تجربه بانک‌های اسلامی در نظارت شرعی بر نظام بانکی
۳۱۵	۶-۹ خلاصه فصل
۳۱۶	۷-۹ پرسش‌های فصل
۳۱۷	فصل دهم: بانک مرکزی و سیاست‌های پولی
۳۱۷	۱-۱۰ وظایف بانک مرکزی در نظام بانکداری بدون ربا
۳۲۰	۲-۱۰ سیاست‌های پولی در بانکداری بدون ربا
۳۲۴	۳-۱۰ خلاصه فصل
۳۲۵	۴-۱۰ پرسش‌های فصل
۳۲۷	فصل یازدهم: آسیب‌شناسی نظام بانکی ایران
۳۲۷	۱-۱۱ ارزیابی انتقادهای معمول از عملکرد بانکداری اسلامی
۳۳۳	۲-۱۱ چالش‌ها و معضلات بانکداری بدون ربا در تجهیز و تخصیص منابع
۳۴۵	۳-۱۱ مشکلات و تنگناهای نظام بانکی ایران
۳۵۳	۴-۱۱ بررسی وضعیت تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی در ایران
۳۵۵	۵-۱۱ خلاصه فصل
۳۵۶	۶-۱۱ پرسش‌های فصل
۳۵۸	کتابنامه

پیشگفتار

مباحث بانکداری اسلامی از میان مباحث اقتصاد اسلامی از آن جهت که نه صرفاً در نظریه، بلکه در عمل هم اجرایی گردید و ضعف‌ها و قوت‌های خود را در عمل به عنوان رقیب نظام بانکداری سنتی و رایج در فضای اقتصاد سرمایه‌داری نشان داد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. رشد چشمگیر بانکداری اسلامی در دهه‌های اخیر در کشورهای اسلامی و غیراسلامی نیز بر اهمیت تأمل عمیق و بررسی بیشتر مباحث بانکداری اسلامی در نظریه و اجرا افزوده است. اجرای درست و دقیق ضوابط اسلامی در قالب بانکداری اسلامی می‌تواند بخشی از چهره واقعی نظام اقتصادی اسلام در عرصه معاملات را آشکار سازد و گامی برای دور نگه داشتن جامعه از آسیب‌های مادی و معنوی معاملات ربوی و بسترسازی مناسب برای تعالی جامعه در راستای اهداف بلند این نظام محسوب شود.

طی سال‌های اخیر، توجه به مباحث بانکداری اسلامی در سطوح مختلف تحصیلی افزایش یافته است و در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکتری، واحدهای درسی با این مضمون در دانشگاه‌های مختلف کشور ارائه می‌گردد. لکن بدون آشنایی دانشجویان با مباحث پایه‌ای بانکداری اسلامی در مقطع کارشناسی، ارائه درس مذکور در مقاطع بالاتر کارایی لازم را نخواهد داشت. از طرفی، با توجه به گستردگی مطالب در حوزه بانکداری اسلامی، منبع درسی که به‌طور کامل کلیه سرفصل‌های موردنیاز دانشجویان در دوره کارشناسی را پوشش داده باشد، یافت نمی‌شود. البته محققان ارجمند کتاب‌های متعددی در زمینه بانکداری اسلامی در داخل و خارج کشور به رشته تحریر درآورده‌اند، اما هیچ‌یک از کتاب‌های مذکور با هدف تدریس درس بانکداری اسلامی در دوره کارشناسی منتشر نشده است و با

سرفصل‌های در نظر گرفته شده شورای تحول علوم انسانی برای درس «بانکداری اسلامی» در سطح کارشناسی مطابق نیست و دانشجویان برای جمع‌بندی مطالب این درس باید به منابع مختلف مراجعه کنند. بنابراین هدف این کتاب، فراهم آوردن مجموعه‌ای کامل، دقیق، به‌روز و متناسب با سطح دانش و نیاز دانشجویان دوره کارشناسی برای ورود به بازار کار و همچنین آماده کردن آنان به منظور فراگیری مطالب پیشرفته‌تر در حوزه بانکداری اسلامی در مقاطع تحصیلی بالاتر است.

در این کتاب تلاش شده است، تا حد امکان، دستاوردها و آثار علمی سه دهه محققان اقتصاد اسلامی درباره مباحث مربوط به بانکداری بدون ربا و بانکداری اسلامی مطرح و متناسب با بضاعت علمی، نقد و بررسی شود و راهکارهای ارائه‌شده اندیشمندان و پژوهشگران حوزه بانکداری اسلامی برای حل مشکلات و چالش‌های بانکداری کشورمان، بیان گردد. بنابراین نویسندگان خود را مدیون و وام‌دار تلاش‌های فراوان محققان بانکداری اسلامی می‌دانند که با تلاش جهادگونه‌ای مباحث بانکداری اسلامی را به سطح قابل قبول و ارائه ارتقا دادند.

برای درک بهتر جایگاه کتاب حاضر و اهمیت موضوعات آن، مناسب است

برخی از مهم‌ترین آن‌ها مطرح و در این کتاب بیان شود:

- بررسی ماهیت و کارکردهای پول در اقتصاد اسلامی؛
- تشریح نظریه‌های مختلف توجیه ربا و بهره بانکی و نقد و بررسی آن‌ها؛
- پرداختن به نظریه‌های مختلف درباره ماهیت، کارکرد و شیوه‌های عملیاتی بانکداری اسلامی؛

- بررسی اصول و قواعد عمومی و اختصاصی معاملات در بانکداری اسلامی؛

- تشریح شباهت‌ها و تفاوت‌های بانکداری اسلامی با بانکداری متعارف؛

- تشریح سازوکارهای تخصیص منابع در بانکداری بدون ربا، ایران، همراه

با ترسیم مدل‌های عملیاتی به‌منظور فهم بهتر دانشجویان در نحوه به‌کارگیری عقود مختلف اسلامی؛

- بررسی راهکارهای پیشنهادی به منظور به کارگیری اعتبار در حساب جاری در بانکداری اسلامی؛

- تحلیل فقهی استفاده از کارت‌های اعتباری در بانکداری اسلامی و بررسی روش‌های طراحی کارت‌های اعتباری در بانکداری اسلامی؛

- پرداختن به راهکارهای بانک‌های اسلامی و بانک‌های ایرانی برای حل مشکل مطالبات معوق به صورت مجزا؛

- بررسی اهداف شکل‌گیری شورای فقهی نظام بانکی و تجربه سایر کشورهای اسلامی در این زمینه؛

- بررسی چالش‌ها، معضلات و تنگناهای نظام بانکی ایران در تجهیز و تخصیص منابع.

در این کتاب بر جنبه‌های نظری و گاه تجربی بانکداری اسلامی تمرکز شده و در موارد ضروری جنبه‌های فقهی مورد نیاز دانشجویان نیز به مباحث اضافه شده است. در پایان فصل‌ها، خلاصه‌ای از مطالب ارائه شده و همچنین پرسش‌هایی مطرح شده است. پرسش‌های ارائه شده به دانشجویان اجازه می‌دهد تا شناختشان از محتویات هر فصل را بیازمایند.

طبق تجربه نویسندگان این اثر و مصوبات شورای تحول علوم انسانی، مناسب‌ترین شیوه برای تدریس محتویات کتاب، ارائه آن در قالب ۳ واحد درسی است. در صورت ارائه کتاب در قالب ۲ واحد درسی، به استادان ارجمند پیشنهاد می‌شود از ارائه فصل‌های هفتم (شیوه‌های جدید اعطای تسهیلات)، هشتم (جریمه و خسارت تأخیر تأدیه) و نهم (جایگاه نظارت و شورای فقهی در بانکداری اسلامی) صرف نظر شود. لازم است دانشجویان گرامی درس «پول و بانکداری» را به عنوان درس پیش‌نیاز این درس گذرانده باشند.

در پایان بر خود لازم می‌دانیم از تمامی اندیشمندان و پژوهشگران حوزه اقتصاد اسلامی، که از نتایج و دستاوردهای مطالعات آنان در این کتاب استفاده کرده‌ایم، تشکر و قدردانی کنیم. از گروه اقتصاد سازمان سمت که در یک نشست

علمی به نقد این اثر همت گماردند و همچنین انجمن علمی اقتصاد اسلامی ایران که در جلسات مختلف به بررسی و نقد کتاب پرداخته‌اند و نظر اعضای محترم آن موجب اتقان مطالب گردید، سپاسگزاری می‌نماییم. لازم است به خصوص از استاد ارجمند جناب آقای دکتر حسین عیوضلو که نظارت علمی این طرح را عهده‌دار بودند و در مراحل مختلف با نظر خود بر غنای مباحث طرح افزودند، تشکر ویژه نماییم. از استاد ارجمند جناب آقای دکتر مرتضی عزتی مدیر محترم گروه اقتصاد و سایر همکاران در سازمان سمت که زمینه انجام این تحقیق را فراهم نمودند نیز صمیمانه قدردانی می‌کنیم. همچنین از استادان و دانشجویان محترم تقاضا می‌کنیم انتقادهای و پیشنهادهای خود در راستای ارتقای کیفیت مباحث کتاب را برای نویسندگان ارسال کنند تا در چاپ‌های بعدی مورد توجه قرار گیرد.

والحمد لله اولاً و آخراً

محمدنقی نظرپور

سید عباس موسویان

ایوب خزائی